

ğ u ileri sürülmektedir. Bunların Anadolu'daki yerli bir kavmin veya hıristiyan bir topluluğun kalıntıları olduğu veya XVI. yüzyılın sonlarında İran'dan geldiği yolundaki görüşler inanılır bulunmamaktadır. Bu topluluğun, Oğuzlar'ın Anadolu'ya göçleri sırasında ormanlık alanlara yerleştiği için "ağaç eri" (orman adamı) denilen gruba mensup olduğu genel kabul görmüştür. Muhtemelen ağaç kesip tahta işiyle uğraşmalarından dolayı Osmanlı döneminde bu adla anılmışlardır. Nitekim bazı yörük topluluklarının birtakım hizmetler karşılığı vergi muafiyeti kazandıkları ve bu hizmetin adının daha sonra bu topluluklara verildiği, resmî belgelerde ellici, yaycı / yağcı, buğurcu vb. ekonomik işlevleri dolayısıyla tanımlandıkları bilinmektedir.

Tahtacılar esas itibarıyla Türkmen asıllı olup Türkçe'den başka bir dil bilmezler, dinî âyinlerini de Türkçe yaparlar. Tahtacı oymakları hakkında verilen listelerde adı geçen on iki oymak arasında Beydilli adı da bulunur. Beydilli bir Oğuz / Türkmen boyudur. Tahtacılar'ın Çaylaklı, Tomaklı, Nacarlı gibi öz oymaklarının "Üsküdarlı" sayılması onların Osmanlılar döneminde Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii evkafına bağlı Yeni İl bölgesi Türkmenleri'nden geldiğine delâlet eder. Bunların merkezi Sivas Kangal olan Yeni İl bölgesi Türkmenleri'ne mensubiyetleri, XIII ve XIV. yüzyıllarda Türkiye'de görülen Ağaçeri topluluğundan geldikleri ihtimalini ortadan kaldırmaz. XVI. yüzyılda tahrir kayıtlarında "Cemâat-i Tahtacıyân" adı altında zikredilen topluluk içinde Çobanlı, Nacarlı, Çaylak, Aydınlı, Enseli / Eseli, Sivrikülâhlı, Kokluca, Cingöz, Tomaklar, Evcî, Çiçilli, Mazıcı, Alçı, Gökçeli, Kahyalı gibi adlar taşıyan gruplar vardır. Tahtacılar'ın Batı bölgelerine XVIII. yüzyılda geldikleri düşünülmektedir. XVIII. yüzyıla ait kayıtlarda Tahtacı cemaati adı altındaki grupların Teke, Menteşe, Hudâvendigâr ve Aydın'da bulunduğu dikkati çeker. Bu aşiretler, aslında bir dinî merkez olarak Hacıbektaş ocağına bağlı olmayıp iki ayrı bağımsız dede-ocağını tanırlar. Bunlardan ilki İzmir Narlıdere'deki Yanınyatır, diğeri Aydın Reşadiye'de Hacı Emirli ocağıdır. İlkine bağlı on iki oymaktan Çobanlı İzmir ve yöresindeydi; Çaylaklar, Aydın Çine'de Köyceğiz ve Madran dağlarında yaylamaktaydı. Üsküdarlı denilen gruba dahil olanlar Kütahya-Balıkesir yöresinde toplanlardır; Edremit'te Kazdağı'ndaki köylerde oturmaktadırlar. Bir bölümü daha önce Manisa, Bergama ve Menemen dola-

yına inmiştir. Eseliler Finike-Antalya, Alabalılar Adana, Saimbeyli, Çiçililer Çanak-kale, Gökçeliler Çukurova'da bulunmaktadır. Hacı Emirli ocağına bağlı olanlardan Şehepli / Şihaplı İzmir dolayında, Osmanlıye Antalya ve Pozantı'da, Kabakçı İslahiye'de, Aydınlı ise Çukurova'da idi. Bu iki ocak Tahtacı dedelerinin mensubu bulunduğu sülâleler olup bunlardan sayılmayanlar onlara dedelik yapamamaktadır. Tahtacılar'ın en önemli ziyaret yerleri Durhasan Dede ile (Ceyhan) İbrâhîm-i Sâni (İslahiye) olup bunları kendi ataları sayarlar. Günümüzde Türkiye'de yoğun biçimde Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Balıkesir, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Tahtacılar kendilerini genellikle Ca'ferî mezhebine bağlı kabul eder ve Bektaşîler'den ayrı bir topluluktur. On iki imam Şîîler'i gibi hareket ederler. Hz. Ali'ye aşırı bir sevgi duyarlar. Kapalı bir topluluk durumundadır, aralarına dışarıdan yabancı almazlar. *Menâkıbü'l-esrâr* adlı kitaplarına göre mezheplerinde üç sünnet, yedi farz mevcuttur. Bunlar namaz, oruç gibi ibadetlerle âlâkâli değildir. Tahtacı cemaatinin başı dede olup cemaat üzerindeki nüfuzu mutlaklıktır. Bunlar ocakzade kabul edilir ve Hz. Peygamber soyundan geldiklerine inanılır. Dedenin yardımcıları mürebbi, rehber, müşâhib, tâlip, pervane, kuyucu, süpürgeci, delilci / çerağcı, şemsî / sâki, sazci gibi görevlidirler. Kendilerine göre kutsal kitapları Eğribozlu Yemînî'nin *Faziletnâme'si* (nşr. Ahmed Hızır Ali Haydar, İstanbul 1325-1327), *Menâkıbü'l-esrâr*, *Behcetü'l-ahbâr*, *Salnâme-i Sadreddin*, *Kumrunâme* ve *Hutbetü'l-be-yân*'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taha Toros, *Toroslarda Tahtacı Oymaklar*, Mersin 1938; A. Yılmaz, *Tahtacılar Geleneği*, Ankara 1948; J. P. Roux, *Les traditions des nomades de la Turquie méridionale*, Paris 1970, s. 85-86; Ali Rıza Yalman (Yalkın), *Cenupta Türkmen Oymakları* (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977, II, 511; Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir 1986; K. Kehl, *Die Tahtaci: Vorläufiger Bericht über eine ethnisch-religiöse Gruppe traditioneller Holzarbeiter in Anatolien*, Berlin 1988; Murat Küçük, *Horasan'dan İzmir Kuyularına Cemaat-ı Tahtacıyan*, İstanbul 1995; Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* (haz. Turhan Yörükân), Ankara 1998; İsmail Engin, *Tahtacılar: Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*, İstanbul 1998; Ali Selçuk, *Tahtacılar*, İstanbul 2004; Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *TTK Belleten*, XXVI/103 (1962), s. 521-528; Altan Gökalp, "Takhtadji", *EI²* (İng.), X, 125-126.

FARUK SÜMER

TAHTAKALE HAMAMI

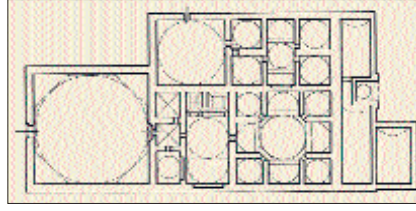
Edirne'de
XV. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen çifte hamam.

838 (1434-35) yılında II. Murad tarafından Dârülhadis Külliyesi'ne gelir sağlamak amacıyla yaptırılmıştır. Çevresindeki binalar yüzünden günümüzde sadece erkekler bölümünün soyunmalık kubbesi görülebilen hamamın kadınlar kısmı halen işlevini sürdürmektedir. Edirne'nin en büyük hamamı olarak önemini koruyan yapı zamanla yükselen yol kot seviyesi sebebiyle çukurda kalmıştır. Yapı doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Hamamın güneyinde kadınlar kısmı, kuzeyinde erkekler kısmı bulunmaktadır. Her iki kısımda bölümler doğu-batı doğrultusunda sıralanmıştır. Kadınlar kısmı kare planlı bir soyunmalık, dikdörtgen planlı bir ılıklik ile enine dikdörtgen planlı iki eyvanlı, çifte halvetli bir sıcaklık bölümünden meydana gelmektedir. Erkekler kısmı yine kare planlı bir soyunmalık, dikdörtgen planlı bir aralıkla ılıklik ve dört eyvanlı, köşe halvetli bir sıcaklık mekânından oluşmaktadır. Hamamın batısında su deposunun da içinde bulunduğu dikdörtgen planlı külhan yer almaktadır. Duvarlarda taş ve tuğla, kemer ve örtülerde ise tuğla kullanılmıştır. Erkekler kısmı kadınlar kısmına oranla daha büyük boyutlu olan hamamda kadınlar kısmı soyunmalığı batıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Yapıda mukarnaslı ve köşeleri kum sâti formunda düzenlenmiş mermer kurnalar dikkat çekicidir.

Erkekler bölümüne giriş Saraçlar cadde-si üzerinde bulunmaktadır. Pencereden bozma bir kapıdan girilen hamamın orijinal kapısı dükkânlar arasında kalmıştır. Edirne hamamları içinde en büyük açıklığa sahip Tahtakale Hamamı erkekler bölümü soyunmalığının üzeri 16 m. çapındaki sekizgen kaideli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişte mukarnaslı pandantifler kullanılmıştır. Kubbe ortasında sekizgen bir aydınlık feneri görülen yapı, ayrıca dört cephede kasnakta yer alan yuvarlak kemerli pencereler vasıtasıyla aydınlanmaktadır. Soyunmalığın dört duvarı önüne ahşap sekiler yerleştirilmiş olup altlarında sekileri sıcak tutması için küllükler ve ayakkabı nişleri bulunmaktadır. Yerden 70 cm. yükseklikteki bu sekilerin üzerinde ahşap balkon biçiminde ikinci kat sekileri yer almaktadır. Soyunmalığın ortasında fiskiye-li bir havuz vardır. Bu bölüm, 1990'lı yıllar-

da yapılan yanlış restorasyonlarla lokanta haline getirilerek dinlenme sekileriyle fısıkiyeli havuz kaldırılmış, pencere hizasına kadar duvarlar Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. İliklik ile soyunmalık arasında yan yana üç birimden oluşan aralık bölümü yer almaktadır. Soyunmalık ve iliklik kapılarının açıldığı orta birim ilginç bir prizmatik üst örtüye sahiptir. Sağda ve soldaki mekânlar mukarnaslı kubbelerle örtülüdür. Bu hücrelerden sağdaki usturalık, soldaki helâ olarak düzenlenmiştir. Dört birimden oluşan iliklik bölümü ortada mukarnaslı geçişli büyük bir kubbe ve bunun sağında dilimli yarım kubbe ile örtülü eyvanla enine genişlemektedir. Soğukluğun batısında biri diğerinden biraz daha büyük iki mekân bulunmaktadır. Bunlardan kubbeli mekâna geniş bir açıklıkla bağlanan ilk mekân aynalı tonozla örtülü olup bir kapı ile bitişiğindeki mukarnas dolgulu üst örtüye sahip küçük hücreye geçilmektedir. Sıcaklık bölümü merkezî bir kubbe etrafına yerleştirilmiş dört eyvanlı ve köşe halvetli bir mekândır. Sıcaklığa geçiş doğudaki eyvanın içinden sağlanmaktadır. Orta kısma büyük bir kemerle açılan dikdörtgen planlı eyvanlar dilimli yarım kubbelerle örtülüdür. Bu bölümde yakın zamana kadar aydınlanma için kandil ve fener koymaya yarayan ahşap çirağmanların oldu-

Edirne Tahtakale Hamamı'nın erkekler kısmının soğukluk bölümü kubbesi

Tahtakale Hamamı'nın planı

ğu bilinmektedir. Ancak son onarımlarda bunlar kaldırılmıştır. Kare planlı orta mekânın üzeri mukarnaslı pandantiflerle geçiş sağlanan kubbeye örtülüdür. Kare planlı ve üzerleri kubbeye örtülü halvet hücrelerine pahlı köşelerdeki kapılarla ulaşılmaktadır.

Kadınlar bölümüne giriş Tahtakale cadesinden sağlanmaktadır. Kadınlar bölümü soyunmalığının üzeri 9 m. çapında kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Özellikle kubbe içinde ve geçişlerde geç devir kalem işleri izlerinden bu bölümün oldukça süslü olduğu anlaşılmaktadır. Kubbe ortasında yuvarlak planlı bir aydınlık feneri mevcuttur. Güneydeki kapı açıklığından geçilen dikdörtgen planlı iliklikğin üzeri sekizgen kaideli bir kubbeye örtülüdür. İliklikğin solunda yer alan küçük birim helâ olarak düzenlenmiştir. Sıcaklık ortada kubbe, iki yanda eyvanlı ve üç halvetli bir plan özelliği göstermektedir. Eyvanlardan güneydeki dilimli yarım kubbe ile, batıdaki basık bir beşik tonozla örtülüdür. Bunlardan kuzeydeki eyvanın ortadaki kubbe ile birleştiği yerde altı adet ışık gözü bulunmaktadır. Kare planlı ve kubbe ile örtülü halvet hücrelerinden girişin karşısındaki aynı büyüklükte olup kubbeye geçişleri mukarnaslıdır. Girişin yanındaki hücre diğerlerine göre biraz küçüktür. Bu mekânın 1970 yılına kadar yahudi havuzu (batağı / çukuru) olarak kullanıldığı bilinmektedir. Batıda yaklaşık 24,50 x 2,50 m. ölçüsünde beşik tonoz örtülü bir külhan mevcuttur. Edirne hamamları içinde en büyük tonoz açıklığına sahip dikdörtgen planlı külhan oldukça önemlidir. Bir dönem lokanta olarak işlenen hamamın erkekler kısmı günümüzde boş ve bakımsız haldedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Hibrî, *Enisü'l-müsâmirin: Edirne Tarihi 1360-1650* (trc. Ratip Kazancıgil), İstanbul 1999, s. 46; Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne: Edirne Bahçeleri* (trc. Ratip Kazancıgil), İstanbul 2000, I, 143; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 95; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 138-139; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 471-477; İter Büyükdöğün, "Onbeşinci Yüzyıl Anıtsal Yapılarında Üst Örtü-Geçit Alanı İlişkisi", *Prof. Doğan Kuban'a Armağan* (haz. Zeynep Ahunbay v.dğr.), İstanbul 1996, s. 74-78; a.mlf., "II. Murat Çağı Edirne Hamamlarında Üst Örtü ve Aydınlatma Düzenleri", *Edirne: Serhattaki Payitaht* (haz. Emin Nedret İşli - M. Sabri Koz), İstanbul 1998, s. 389-411; a.mlf., "Edirne Hamamlarının Restitüsyon Sorunları", *STAD*, sy. 10 (1991), s. 27-34; Sabih Erken, "Edirne Hamamları", *VD*, sy. 10 (1973), s. 408-409; Yılmaz Önge, "Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma", a.e., sy. 12 (1978), 129, 134; Semavi Eyice, "Hamam", *DİA*, XV, 417, 419.

N. ÇİÇEK AKÇIL

TAHTÂNÎ, Kutbüddin

(bk. RÂZÎ, Kutbüddin).

TAHTÂVÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الطهطاوي)

Ahmed b. Muhammed b. İsmâil
ed-Dükâfî et-Tahtâvî
(ö. 1231/1816)

Mısırlı Hanefî âlimi ve müftüsü.

Circâ müdüriyetine bağlı Tahtâ'da doğdu. Mısırlı tarihçi Abdurrahman el-Cebertî babasının Anadolu'dan geldiğini ve kadılık yaptığı Tahtâ'da evlendiğini bildirir. Yine onun zikrettiği Dükâfî nisbesinden Tokatlı olduğu anlaşılmaktadır. Tahtâvî, ilk öğrenimini memleketinde gördükten ve hıfzını tamamladıktan sonra Kahire'ye gitti (1181/1767) ve Ezher'e girdi. Ahmed b. Muhammed el-Hamâki, Hasan b. Nüreddin el-Makdisî, Muhammed el-Harîrî, Mustafa b. Muhammed et-Tâi ve Abdurrahman b. Ömer el-Arîşî'den fıkıh dersleri aldı. Kendisinden *ed-Dürrü'l-muhtâr*'ı okuduğu hocası Arîşî bir görevle İstanbul'a gönderilince (1183/1769) kitabın kalan kısmını arkadaşlarıyla birlikte Hasan el-Cebertî'nin yanında tamamladı. Bu sırada hocasının oğlu Abdurrahman el-Cebertî ile arkadaşlık kurdu ve onunla birlikte *Nûrû'l-îzâh*'ı müellifi Şürübülâli'nin oğlundan öğrenen babasından özel olarak okudu. Tahtâvî, Hasan b. Gâlib el-Cüddâvî, el-Emîrû'l-Kebîr es-Sünbâvî ve Abdülâlim el-Feyyûmî'den hadis tahsil etti. Daha sonra Türk asıllı yüksek mevki sahiplerinin oturduğu mahalledeki Şeyhûniyye ve Sargatmışiyye medreselerinde ders vermeye başladı. Bu sırada vakfının yönetimine getirildiği Şeyhûniyye Camii ve Tekkesi'ni tamir ettirdi. Ezher'de her gün verdiği kursa